

1995-2011 Döneminde Avrasya Ekonomilerine Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY) Dünya Trendi ile Karşılaştırılması

A Comparison of Foreign Direct Investments in Eurasian Countries to
World Trend in the Period of 1995-2011

Hayri TUZLA

Okan Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İşletme Bölümü, İstanbul Türkiye

hayri.tuzla@okan.edu.tr

Suat TEKER

Işık Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Ekonomi Bölümü, İstanbul, Türkiye

suat.teker@isikun.edu.tr

Özet

Küreselleşen ve gün geçtikçe sınırların azaldığı dünyamızda doğrudan yabancı sermaye yatırımları, başta ekonomik büyüme ve işsizlik olmak üzere, ülkelerin birçok farklı makro verisini etkilemektedir. Mevcut araştırmalar, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeyi etkilemesi yönünde güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu desteklemektedir. Ekonomik büyümenin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkilemesi yönünde ise, daha zayıf bir pozitif nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Böylece, ekonomik büyümenin bir sonucu olarak, işsizlik oranlarında bir azalma beklenebilir. Bu çalışma, yedi Avrasya ülkesinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan) 1995 yılından 2011'e kadar çekmiş olduğu doğrudan yabancı sermaye yatırımları trendini, hem bu ülkeler arasında hem de dünya trendi ile karşılaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, Avrasya ekonomileri, ekonomik büyüme.

Abstract

The world which rapidly globalizes and where the boundaries diminish day by day, the foreign direct investments affect many diverse macroeconomic variables, specifically economic growth and unemployment. Most current studies support that there exists a strong causality relationship between foreign direct investments and economic growth. On the other hand, there exists a weaker positive causality relationship between economic growth and foreign direct investments. Moreover, it is an undeniable fact that the economic growth leads to a decline in unemployment. This study aims to compare the foreign direct investment trends of seven Eurasian countries (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, Turkmenistan and Uzbekistan) in the period of 1995 and 2011. The results are compared to both the world foreign direct investment trend and the other Central Asian countries.

Keywords: Foreign direct investments (FDI), Eurasian economies, economic growth.

1. Giriş

Küreselleşen ve gün geçtikçe ülkeler arası sınırların kalktığı dünyamızda, yabancı sermaye yatırımları giderek önem kazanmaktadır. Başta teknolojik gelişmeler ve hukuksal düzenlemeler olmak üzere birçok farklı unsurun bir araya gelmesinin bir sonucu olarak, sermayenin bu kadar kolay ve hızlı bir şekilde hareket edebilmesi mümkün hale gelmiştir. Teknolojik inovasyon, taşıma ve para transfer maliyetlerinin azalması ve iletişimin kolaylaşması gibigelişmeler, yabancı sermaye yatırımlarının önündeki birçok engeli ortadan kaldırmaya başlamıştır. Diğer yandan, bilgi teknolojilerinin çok hızlı gelişmesi ve bununla entegre olarak internet ağlarının yaygınlaşması, uluslararası sermaye hareketliliğini günümüz seviyelerine kadar getirmiştir. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması ile bağımsızlıklarını elde eden Avrasya ekonomileri, hızlı bir küreselleşme sürecine girmişlerdir. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak, incelemeye konu ülkelere olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları her yıl hızla artmıştır.

Bu çalışma, 1990 sonrasında bağımsızlıklarını kazanarak bir anda hızla küreselleşen bir dünya düzeni içerisinde kalan altı Avrasya ekonomisi(Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan)ve Türkiye'ye 1995-2011 yılları arasında yapılan doğrudan yabancı sermaye (DYY) hareketlerini diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çalışma kapsamında ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeylerine göre gruplandırılması, Birleşmiş Milletlerin hazırlamış olduğu sınıflandırmaya göre yapılmıştır. Bu sıralamaya göre, 20 ülke geçiş ekonomisi olarak tanımlanmaktadır ve bunlardan 6 tanesi bu çalışma dahilinde incelenen Avrasya ekonomileridir. Türkiye ise, bu sıralamada gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin bu çalışmaya dahil edilerek diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırılmasının nedeni, incelenen diğer ekonomiler ile sahip olduğu kültürel ve ekonomik yakınlığıdır. Bu ekonomik ve kültürel yakınlık birçok Türk girişimcinin Avrasya ekonomilerine yatırım yapmasını teşvik etmektedir ve bu açıdan söz konusu ekonomilerin Türkiye ile etkileşiminin analiz edilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Takip eden bölüm, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını tanımlamaktadır. Sonraki bölüm, konu ile ilgili bir literatür taraması yapmaktadır. Daha sonra, araştırmada kullanılan verilerin analizi ve elde edilen bulgular tartışılmaktadır. Sonuç bölümünde ise, incelenen ekonomiler ile ilgili elde edilen ampirik sonuçlar vurgulanmaktadır.

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) yapmış olduğu tanıma göre, yabancı yatırım, "yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır". Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise, "bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden, portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli bir veya bir kaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar"olaraktanımlanmıştır (DPT, 2000).OECD ise doğrudan yabancı yatırımlarını, bir ekonomideki yerleşik bir işletmenin (doğrudan yatırım unsuru) yönetiminin bir başka ekonomideki işletme (doğrudan yatırımcı) tarafından kontrolünü içeren bir yatırım olarak tanımlamaktadır (OECD, 1999).

Ekonomi literatürüne göre doğrudan yabancı yatırım, bir ülkede bir firmanın satın alınması veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesinin sağlanması veya mevcut bir firmanın sermayesinin artırılması yoluyla, o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan yatırımlardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının en büyük özelliği ise, kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getirmesidir (Karluk, 2001).

Bilindiği üzere geleneksel uluslararası ticaret teorisi, iki temel modele dayanır. Bu modeller, “Ricardo’nun Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi” ve bu teorinin farklı yorumlanmış bir şekli olan “Heckscher-Ohlin Modeli”dir. David Ricardo’nun Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi’ne göre, her ülke göreceli olarak hangi malları daha ucuza üretiyorsa, o malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Buna karşın, Heckscher-Ohlin Teorisi’ne göre ise, her ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahip bulunuyorsa, üretimi bu faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı bir üstünlük elde eder. Bir diğer değişle, işgücünün bol ve ucuz olduğu ülkelerde emek yoğun, sermayenin zengin olduğu ülkelerde ise sermaye yoğun mallar üretilmeli ve ihraç edilmelidir (Oksay, 1998). Ancak günümüzde, işletmeler kendi ülkeleri içinde sahip oldukları göreceli üstünlüklere göre üretim yapıp, başka ülkelere ihraç etmek yerine, kendi ülkelerinde sahip olmadıkları göreceli üstünlükleri kazanabilecekleri başka ülkelerde üretim yapıp, tüm diğer ülkelere satabilme yarışı içindedirler. Bu nedenle, son on yılda ülkeler arası doğrudan yabancı sermaye yatırımları hareketlerinde büyük artışlar gözlemlenmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının eleştirisi alan bir yönü, yatırımın yapıldığı sektörde faaliyet gösteren yerel girişimleri olumsuz etkilemesidir. Bu gibi durumlarda, ürün ve üretim faktörleri piyasalarında rekabet artacağından, yerel işletmeler olumsuz etkilenebilecektir. Diğer bir görüşe göre ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları mevcut aramalı talebini artırarak, sektör genelinde üretim maliyetlerini düşürecek ve bunun sonucunda karlılık artacaktır (Markusen & Venables, 1999).

3. Literatür Araştırması

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, literatürde incelenen en ilgi çekici konulardan biridir. Bu konunun sıklıkla ele alınmasının başlıca nedeni; ekonomik büyüme, gelişme ve sürdürülebilirlik için kritik bir önemi olmasıdır. Hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, tüm dünya ülkeleri DYY pastasından pay kapmak için yarışmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ekonominin büyümesine ve işsizlik oranının azalmasına katkı sağlamaktadır. DYY, finansal yatırımlarına göre, hem sermaye birikimi hem de ekonomik büyümeye daha fazla katkıda bulunmaktadır (Razin, 2003). Yang (2002) dokuz farklı ülke üzerinde yaptığı bir çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, sermaye birikimini ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini destekleyen bulgulara ulaşmıştır. Ancak aynı çalışmada, finansal sermaye hareketlerinin söz konusu değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmamıştır.

Yao ve Wei (2006) çalışmasına göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları yeni sanayileşen ülkelerin büyümelerini hızlandırmaktadır ve Çin’in son yıllardaki büyümesi buna bağlanabilir. Meksika (Ramirez, 2006) ve Çek Cumhuriyeti’ni (Djankov & Hoekman, 2000) kapsayan çalışmalar, DYY’nin ekonomik büyümeyi hızlandırdığı sonucunu destekler niteliktedir. Vu ve Noy (2008) altı OECD ülkesini ele alan bir analiz

yapmış ve DYY'nin hem doğrudan hem de işgücü ile etkileşimi sonucunda dolaylı olarak, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Feenstra ve Hanson'ın (1997) 1975-1988 dönemini kapsayan Meksika araştırmalarında, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile eğitilmiş işgücüne olan talep arasında pozitif bir korelasyon bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, yabancı sermaye yatırımlarının miktarı arttıkça, eğitilmiş işgücü talebi de artmaktadır.

Ağayev(2010)25 geçiş ekonomisinde, DYY ile GSYİH arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulguları, DYY ve GSYİH değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri ve ortak bir yönelime sahip olduklarını desteklemektedir. Ayrıca, Ağayev (2010) tarafından yapılan panel nedensellik sınaması, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru güçlü, tersi yönde ise daha zayıf bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Özetlenirse, geçiş ekonomilerine yönelen doğrudan yabancı sermaye akımlarının ekonomik büyümeyi desteklediği ve aynı şekilde büyüme oranlarındaki artışın da daha fazla yabancı sermaye yatırımı çektiği söylenebilir. Mucuk ve Demirel(2009) çalışmasında, 1992-2007 yılları arasında Türkiye için DYY ile GSYİH arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri ve karşılıklı etkileşim içerisinde olduklarını desteklemiştir.

Borensztein, Gregorio ve Lee(1998), gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yabancı sermaye yatırımlarını incelemiştir. Bu çalışma sonucunda, DYY'nin teknoloji transferini arttırdığı ve GSYİH'da yerel yatırımlara oranla daha yüksek bir artışa sebep olduğu desteklenmiştir.

Yukarıdaki çalışmalara göre, DYY ekonomik büyüme için kritik bir öneme sahiptir. DYY politikaları hazırlanırken, ekonomik büyüme hedefleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, DYY politikaları diğer ekonomik politikalardan soyutlanmamalı, tam tersine temel iktisadi politikalar ile iç içe olmalı ve makro ekonomik hedefleri desteklemelidir (UNCTAD, 1999).

4. Veri Analizi ve Elde Edilen Bulgular

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu bağımsızlığını kazanan altı Avrasya ülkesi ve Türkiye, bu çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Çalışmaya konu ülkeler; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkiye'dir. Geçiş ekonomileri (Türkiye hariç) olarak tanımlanan bu ülkelere ait bütün veriler, UNCTAD Stat (Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı) veritabanından elde edilmiştir.

Tablo 1 : İncelenen Geçiş Ekonomileri İçin Bazı Seçilmiş Makro Veriler

	Azer.	Kazak.	Kırgızistan	Tacikistan	Türkmenistan	Özbekistan
Yönetim şekli	Cum.	Cum./Bşk.	Cum.	Cum.	Bşk.	Cum./Bşk.
Bağımsızlık Tarihi	1991	1991	1991	1991	1991	1991
GDP Dünya Sıra(PPP)	75	53	144	138	97	72
İşgücü Dünya Sıra	65	55	114	120	115	37
İşsizlik Oranı (%)	1,0	5,4	8,6	2,2	60,0	1,0
Yoksulluk sınırı altındaki kişi oranı(%)	11	8,2	33,7	46,7	30,0	26,0

Kaynak: CIA Factbook –www.cia.gov (2012)

İncelenen altı Avrasya ülkesi de bağımsızlıklarını 1991 yılında elde etmiştir. BU ülkelerden sadece Azerbaycan, Kırgızistan ve Tacikistan yönetim şekli olarak

cumhuriyeti seçmiş, Kazakistan ve Özbekistan ise cumhuriyet ve başkanlık sistemi karışımı bir modeli seçmiş, Türkmenistan ise başkanlık sistemini benimsemiştir. Dünya sıralaması sıralanma gücü paritesine göre, Kazakistan 53üncü, Özbekistan 72inci, Azerbaycan 75inci, Türkmenistan 97inci, Tacikistan 138inci ve Kırgızistan 144üncü ülkedir. İşsizlik oranları, Azerbaycan ve Özbekistan için %1, Tacikistan için %2,2, Kazakistan için %5,4, Kırgızistan için %8,6 ve Türkmenistan için %60 kadardır. Yoksulluk sınır altındaki kişi oranı, Kazakistan'da %8,2, Azerbaycan'da %11, Özbekistan'da %26, Türkmenistan'da %30, Kırgızistan'da %33,7 ve Tacikistan'da ise %46,7'dir. Bağımsızlık tarihinden bugüne 33 yıl geçmiş olan bu ülkelerin tümü ekonomik büyüklükte Dünya sıralamasında gerilerde yer almakta, bazı ülkelerde işsizlik, bazılarında ise yoksul oranı oldukça yüksek görünmektedir. Bu durum, incelenen bu ülkelerin yabancı yatırımlara ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen tüm ekonomilere ait DYY akımları ve stokları, kişi başına düşen DYY akımları ve stokları, DYY akım ve stoklarının GSYİH'larına oranı ve GSYİH'leri olmak üzere, toplam yedi farklı kategoride, 1995–2011 dönemini kapsayan veriler toplanmıştır. Daha sonrasında, bu veriler IBM-SPSS 19 paket programı ile analizetabi tutulmuştur.

İncelenen Avrasya ekonomilerinin tümü(Türkiye hariç) UNCTAD tanımına göre, geçiş ekonomileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu ekonomilerin DYY'den almış oldukları pay,diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Türkiye, her ne kadar bir Avrasya ekonomisi olsa da UNCTAD'a göre, gelişmekte olan ekonomiler arasındadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlerde bu farklılık göz önünde bulundurulmuş ve geçiş ekonomileri ile doğrudan karşılaştırılmamıştır.

Tablo 2'de yer alan verileri incelediğimizde, Avrasya ekonomileri arasında (Türkiye hariç) en fazla DYY akımına sahip olan ülkenin Kazakistan olduğunu görmekteyiz. 2011 yılında Kazakistan'a yapılan DYY miktarı yaklaşık 13 milyar USD olmuş ve toplam DYY stoku 93.6 milyar USD'ye ulaşmıştır. Türkiye'nin 2011 yılına ait DYY miktarı ise yaklaşık 16 milyar USD'dir ve toplam 140 milyar USD'yi aşan bir DYY stokuna ulaşmıştır. İncelenen yedi Avrasya ülkesi arasında Tacikistan ve Kırgızistan,DYY'den en az pay alan ülkeler konumundadır. Tacikistan 2011 yılında sadece 11 milyon USD'lik bir DYY olarak, toplam 993 milyon USD'lik bir stoka ulaşmıştır.

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Avrasya Ülkeleri ve Diğer Geçiş Ülkeleri Karşılaştırması (milyon USD)

	<u>Azer.</u>		<u>Kazak.</u>		<u>Kırg.</u>		<u>Taci.</u>		<u>Türkmen.</u>		<u>Özbek.</u>		<u>Toplam</u>	
	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.
1995	155	330	964	2895	96	144	10	40	233	415	-24	106	1434	3931
1996	591	957	1137	4032	47	191	18	58	108	523	90	196	1991	5957
1997	1051	2089	1322	5354	83	274	18	76	108	631	167	363	2749	8786
1998	1023	3095	1161	6505	109	383	30	106	62	693	140	502	2525	11285
1999	510	3605	1438	7977	44	428	7	113	125	818	121	624	2245	13564
2000	130	3735	1283	10078	-2	432	24	136	131	949	75	698	1639	16028
2001	227	3962	2835	12917	5	414	9	146	170	1119	83	781	3329	19339
2002	1392	5354	2590	15464	5	470	36	182	276	1395	65	846	4365	23712
2003	3285	8639	2092	17587	46	502	32	213	226	1621	83	929	5763	29492
2004	3556	11482	4157	22376	175	504	272	251	354	1975	177	1106	8691	37694
2005	1680	11930	1971	25607	43	518	54	306	418	2393	192	1297	4358	42051
2006	-584	11347	6278	32879	182	1125	339	645	731	3124	174	1471	7120	50592
2007	-4749	6598	11119	44590	208	819	360	1013	856	3980	705	2176	8499	59176
2008	14	6612	14322	59035	377	1062	376	862	1277	5257	711	2888	17077	75716
2009	473	7085	13243	71846	189	1004	16	993	4553	9810	842	3730	19316	94467
2010	563	7648	10768	81854	438	1034	-15	1016	3631	13441	1628	5358	17013	110351
2011	1465	9113	12910	93624	694	1274	11	993	3186	16627	1403	6761	19669	128391
T/O	10783	6093	89590	30272	2738	622	1597	421	16445	3810	6631	1755	127783	42972
	<u>Türkiye</u>		<u>Geçiş Eko.</u>		<u>%</u>									
	Ak.	St.	Ak.	St.	Ak.	St.								
1995	885	14933	4107	11468	0,35	0,34								
1996	722	15655	5871	17355	0,34	0,34								
1997	805	16460	10349	29586	0,27	0,30								
1998	940	17400	8122	33662	0,31	0,34								
1999	783	18183	8607	42904	0,26	0,32								
2000	982	19209	7038	60820	0,23	0,26								
2001	3352	19677	9511	87998	0,35	0,22								
2002	1082	18792	11260	115419	0,39	0,21								
2003	1702	33560	20024	154061	0,29	0,19								
2004	2785	38559	30284	197417	0,29	0,19								
2005	10031	71322	30854	272775	0,14	0,15								
2006	20185	95126	54318	394995	0,13	0,13								
2007	22047	154124	90800	675342	0,09	0,09								
2008	19504	80370	121041	424267	0,14	0,18								
2009	8411	143795	72386	624121	0,27	0,15								
2010	9038	186022	73755	759687	0,23	0,15								
2011	15876	140305	92163	757264	0,21	0,17								
T/O	119130	63735	650491	274067	0,20	0,16								

Kaynak: UNCTADSTAT–<http://unctadstat.unctad.org> (2012)

Tablo 3'deki geçiş ekonomileri dünya trendine bakılırsa, geçiş ekonomilerinin toplamında incelenen zaman dilimi içerisinde istikrarlı bir artış gösterdiği görülür. Kronolojik olarak bakılırsa, 1997, 2007 ve 2009 yıllarında bir ani bir artış olduğu ve bu artışın daha sonraki yıllarda normal seyrine döndüğü ve 2000 yılındaki göreceli küçük bir azalma sonrasında 2006 yılına kadar bu seyrini devam ettirdiği izlenir. 2007 yılında 1997 yılındakine benzer şekilde ani bir yükseliş saptanmıştır. Buna karşılık bir sonraki yılDYD seviyesinde bir düşüş yaşanarak uzun vadeli trend yine pozitif yönlü olarak devam etmiştir.

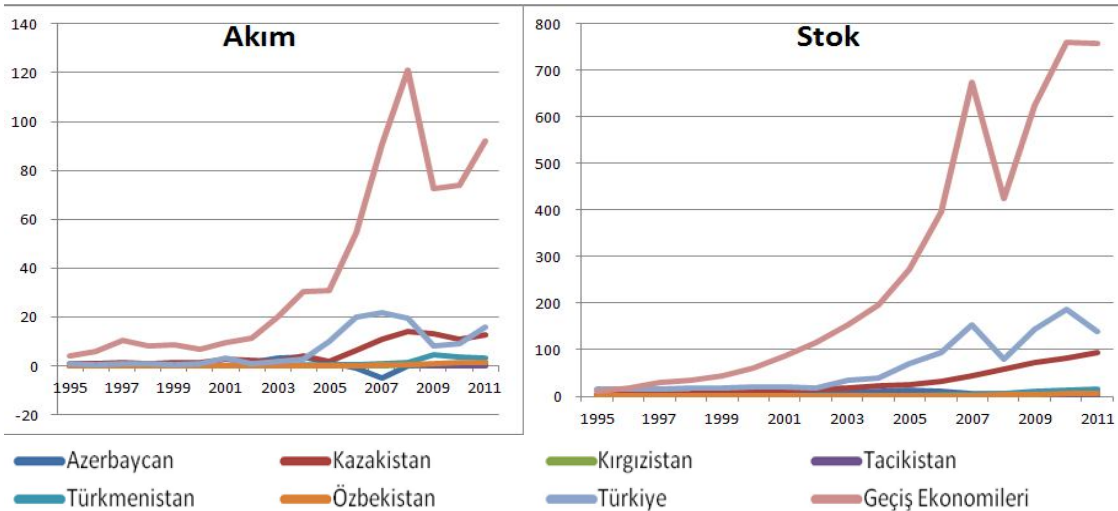
Tablo 3: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Stoku - Yıllık Büyüme Oranları (%)

	Azer.	Kazak.	Kırg.	Taci.	Türkm.	Özbek.	Türkiye	Toplam	GeçişEko.
1996	190	39	32	45	26	85	5	15	51
1997	118	33	43	31	21	85	5	17	70
1998	48	22	40	39	10	38	6	14	14
1999	16	23	12	6	18	24	4	11	27
2000	4	26	1	21	16	12	6	11	42
2001	6	28	-4	7	18	12	2	11	45
2002	35	20	13	25	25	8	-4	9	31
2003	61	14	7	17	16	10	79	48	33
2004	33	27	0	18	22	19	15	21	28
2005	4	14	3	22	21	17	85	49	38
2006	-5	28	117	111	31	13	33	29	45
2007	-42	36	-27	57	27	48	62	46	71
2008	0	32	30	-15	32	33	-48	-27	-37
2009	7	22	-6	15	87	29	79	53	47
2010	8	14	3	2	37	44	29	24	22
2011	19	14	23	-2	24	26	-25	-9	0
Ort.	31	25	18	25	27	31	21	20	33

Kaynak: UNCTADSTAT – <http://unctadstat.unctad.org>(2012)

Görüldüğü üzere, incelenen 15 yıllık dönem içerisinde geçiş ekonomileri 1997 ve 2007 yıllarında ani DYY artışları yaşamışlardır. Fakat bu etki herhangi bir kırılma noktası yaratmadan bir sonraki yıl yaşanan azalma ile istikrarlı seyrine dönmüş ve uzun vadeli pozitif yönlü trendine devam etmiştir.

Geçiş ekonomilerinde görülmüş olan bu kırılma noktalarına Avrasya ekonomilerinde de kısmen rastlanmaktadır. Tacikistan haricinde incelenen diğer Avrasya ülkeleri 1997 yılındaki ani artıştan payına düşeni almışlardır. Tacikistan'daki 1997 yılına ait DYY ise, sabit kalmıştır. 1998 yılında geçiş ekonomilerinin genelinde gözlenen DYY'deki azalma ise, Kırgızistan ve Tacikistan haricinde kalan diğer Avrasya ekonomilerinde görülmektedir. Bu iki ekonomi ise, söz konusu azalmayı 1 yıl gecikmeli olarak 1999 yılında yaşamışlardır.

Şekil 1: DYY Akım ve Stok Miktarları – (milyar USD)

Tablo 4'te incelenen Avrasya ülkelerinde kişi başına düşen DYY miktarı görülmektedir. Kazakistan, ortalama 1479 USD ile kişi başına en fazla DYY çeken ülke konumundadır. Bu ülkeyi sırasıyla; Azerbaycan, Türkiye, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan izlemektedir. Kişi başına bu ülkelerde düşen DYY ile diğer geçiş ekonomileri karşılaştırıldığında, Azerbaycan ve Kazakistan haricindeki diğer Avrasya ekonomilerinin geçiş ekonomileri ortalamasının altında kaldığı izlenmektedir.

Tablo 4: Kişi Başına Düşen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Avrasya Ülkeleri ve Diğer Geçiş Ülkeleri Karşılaştırması (milyon USD)

	Azer.		Kazak.		Kırg.		Taci.		Türkmen.		Özbek.		Türkiye		Ortalama		GeçişEko.	
	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok	Akım	Stok
1995	20	43	61	182	21	31	2	7	56	99	-1	5	15	254	173	620	13	37
1996	75	122	72	257	10	41	3	10	25	123	4	8	12	262	202	822	19	56
1997	133	264	85	346	18	58	3	13	25	146	7	15	13	271	284	1112	34	96
1998	128	388	76	426	23	79	5	18	14	158	6	21	15	282	267	1372	26	110
1999	63	448	95	529	9	87	1	18	28	184	5	25	12	290	215	1582	28	140
2000	16	461	86	674	0	87	4	22	29	211	3	28	15	302	153	1784	23	199
2001	28	484	190	867	1	83	2	23	37	246	3	31	52	305	313	2039	31	289
2002	168	647	174	1038	1	94	6	29	60	303	3	33	17	287	428	2431	37	380
2003	392	1031	140	1176	9	100	5	34	49	349	3	36	26	506	624	3232	66	509
2004	419	1354	276	1486	35	100	43	39	75	420	7	43	41	573	897	4017	100	653
2005	196	1389	130	1688	8	103	8	47	88	504	7	50	147	1047	585	4828	102	904
2006	-67	1304	410	2147	36	221	52	99	152	651	7	56	292	1377	882	5856	180	1310
2007	-538	748	718	2881	40	159	55	153	176	819	27	82	315	2202	793	7045	301	2238
2008	2	739	915	3771	72	204	56	129	260	1069	27	108	275	1133	1606	7153	401	1405
2009	52	781	836	4535	36	190	2	146	914	1970	31	137	117	2001	1989	9763	239	2064
2010	61	832	672	5107	82	194	-2	148	720	2666	59	195	124	2557	1717	11699	244	2508
2011	157	979	797	5777	129	236	2	142	624	3257	51	244	216	1905	1974	12540	304	2497
Ort.	77	707	337	1935	31	122	14	63	196	775	15	66	100	915	771	4582	126	906

Kaynak: UNCTADSTAT – <http://unctadstat.unctad.org>(2012)

Literatürdeki çalışmalar, DYY ile GSYİH arasında güçlü bir ilişki olduğunu desteklemektedir. Söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına yönelik bir regresyon modelinin kurulabilmesi için, öncelikle incelenen verilerin normal dağılıma uygunluğunun test edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla eldeki tüm veri setlerine Shapiro-Wilk testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonrasında elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: DYY ve GSYİH Değişkenleri için Shapiro-Wilk Normal Dağılım Testi

	DYY		GSYİH	
	Statistics	Sig.	Statistics	Sig.
Azerbaycan	.836	.011	.725	.000
Kazakistan	.731	.001	.773	.002
Kırgızistan	.902	.102	.801	.004
Tacikistan	.663	.000	.816	.006
Türkiye	.718	.000	.835	.011
Türkmenistan	.807	.005	.873	.037
Özbekistan	.703	.000	.844	.014
Geçiş Ekonomileri	.768	.001	.817	.006

Kaynak: UNCTADSTAT – <http://unctadstat.unctad.org>(2012)

Tablo 5’te görüldüğü gibi, Kırgızistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan ve Geçiş ekonomilerine ait DYY yatırımı verileri %1 anlamlılık düzeyinde, Azerbaycan ise %5 anlamlılık düzeyinde normal dağılmaktadır. Buna karşılık Kırgızistan’a ait DYY verilerinin normal dağıldığına uymadığı görülmektedir. GSYİH verilerinde ise, Özbekistan ve Türkmenistan %5 seviyesinde, diğer bütün ekonomiler %1 seviyesinde normal dağılıma uygunluk göstermektedir.

Geçiş ekonomilerinin tümünün DYY ile Avrasya ekonomilerinin DYY’larını korelasyon analizine tabi tutarak, Avrasya ekonomilerinin dünya genelindeki rakipleri karşısında nasıl bir performans izlediği görülebilir. Diğer bir ifadeyle, Avrasya ekonomilerinin benzer gelişmişlik düzeyindeki rakipleri ile ekonomik parametrelerde istatistiksel açıdan ne derece uyumlu hareket ettikleri anlaşılabilir. Aşağıdaki denklemler, her bir ülkenin GSYİH ile, o ülkeye gelen yabancı yatırımların yıllık akışı ve toplam stok miktarı arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon denklemleridir.

$$\begin{aligned}GDP_t &= \beta_{0t} + \beta_{1t}FDI_Flow_t \\GDP_t &= \beta_{0t} + \beta_{1t}FDI_Stock_t\end{aligned}$$

Yukarıdaki denklemlerde ifade edilen GDP, her bir ülkenin yıllık GSYİH miktarını USD cinsinden göstermektedir. FDI_Flow ve FDI_Stock değişkenleri ise, sırasıyla incelen ülkeye ilgili yılda yapılan yabancı yatırımların yıllık tutarını ve toplam miktarını USD cinsinden ifade etmektedir.

1995-2011 yılları arasında geçiş ekonomileri ve incelenen Avrasya ekonomilerine yapılan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü ölçmek üzere gerçekleştirilen korelasyon analizinin sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere, DYY stok verilerinin tümü pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki içerisindedir, öte yandan DYY akım verilerinde Azerbaycan hariç diğer ülkelerin tümüdepozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki mevcuttur. Azerbaycan’a ait DYY akım verileri ile geçiş ekonomileri DYY akım verileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 6’da izlendiği gibi,yapılan analiz sonucunda anlamlı bulunan değerlere ilişkin Pearson Korelasyon katsayıları hem akım hem de stok DYY verileri için pozitifdir. Diğer bir ifadeyle, Avrasya ekonomileri diğer geçiş ekonomileri ile aynı yönlü ve uyumlu bir trend içerisindedir. Pearson korelasyon katsayısının 0.90-1.00 aralığında olması çok yüksek, 0.70-0.89 aralığında olması yüksek, 0.50-0.69 aralığında olması ise orta dereceli bir ilişki olduğunu ifade etmektedir (Kalaycı, 2010). DYY akımı verileri incelendiğinde, Kazakistan ve Özbekistan’ınçok yüksek; Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan’ın ise yüksek derecede bir korelasyona sahip olduğu görülür.

Tablo 6: Avrasya-Geçiş Ekonomileri DYY Korelasyon Tablosu

		GeçişEkonomileri	
		Akım	Stok
Azerbaycan	Pearson Correlation	-.457	.674**
	Sig. (2-tailed)	.087	.006
Kazakistan	Pearson Correlation	.966**	.887**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
Kırgızistan	Pearson Correlation	.798**	.852**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
Tacikistan	Pearson Correlation	.788**	.976**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
Türkiye	Pearson Correlation	.864**	.961**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
Türkmenistan	Pearson Correlation	.826**	.904**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
Özbekistan	Pearson Correlation	.909**	.865**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000

*. Korelasyon 0.05 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).

** . Korelasyon 0.01 seviyesinde anlamlıdır (2-tailed).

İncelenen Avrasya ekonomilerinin GSYİH verileri 7’de sunulmuştur. Tablodan da görüldüğü gibi, ele alınan Avrasya ekonomileri incelenen dönem boyunca istikrarlı bir büyüme göstermişlerdir. Bu genellemeye bir istisna olarak, sadece Özbekistan ekonomisinin 2001-2005 yılları arasında bir daralma yaşadığı söylenebilir. Tabloda göze çarpan bir diğer durum ise, 1999 ve 2000 yıllarında hem Avrasya ekonomileri hem de diğer geçiş ekonomileri GSYİH’da fark edilir bir düşüş olmasıdır. Bu düşüşü 1998 yılında yaşanmış olan Asya krizine bağlayabiliriz. Bu duruma tek istisna ise, Azerbaycan ve Türkmenistan ekonomileridir. Bu ekonomiler Asya krizi sonrasındaki süreçte bile büyümelerine devam etmişlerdir.

Tablo 7: Avrasya Ülkeleri GSYİH (milyar USD)

	Azer.	Kazak.	Kırg.	Taci.	Türkmen.	Özbek.	Türkiye	Toplam	Geçiş Eko.	%
1995	3,1	20,5	1,5	1,2	2,2	13,5	227,6	269,6	564,0	47,8
1996	3,2	21,0	1,8	1,0	2,4	14,0	243,9	287,3	557,3	51,6
1997	4,0	22,2	1,8	0,9	2,7	15,5	255,2	302,3	578,5	52,2
1998	4,4	22,1	1,6	1,3	2,9	15,0	269,3	316,6	438,8	72,2
1999	4,6	16,9	1,2	1,1	3,9	17,1	249,8	294,5	338,4	87,0
2000	5,3	18,3	1,4	0,9	4,9	13,8	266,6	311,0	397,6	78,2
2001	5,7	22,2	1,5	1,1	6,8	9,3	196,0	242,6	461,5	52,6
2002	6,2	24,6	1,6	1,2	8,7	9,9	232,5	284,8	522,5	54,5
2003	7,3	30,8	1,9	1,6	9,9	10,2	303,0	364,6	646,3	56,4
2004	8,7	43,2	2,2	2,1	10,6	12,1	392,2	471,0	862,4	54,6
2005	13,2	57,1	2,5	2,3	12,4	14,4	483,0	585,0	1.097,7	53,3
2006	21,0	81,0	2,8	2,8	14,2	17,4	530,9	670,2	1.405,1	47,7
2007	33,0	104,8	3,8	3,7	16,3	22,4	647,1	831,2	1.836,2	45,3
2008	48,9	133,4	5,1	5,2	19,1	28,7	730,3	970,7	2.341,7	41,5
2009	44,3	115,3	4,7	5,0	19,9	33,0	614,6	836,8	1.787,1	46,8
2010	51,8	146,9	4,6	5,6	23,1	39,2	734,4	1.005,7	2.116,6	47,5
2011	63,5	178,5	5,7	6,5	29,8	45,3	779,0	1.108,3	2.582,7	42,9
Ort.	19,3	62,3	2,7	2,6	11,2	19,4	420,9	538,4	1.090,3	49,4

Kaynak: UNCTADSTAT – <http://unctadstat.unctad.org>(2012)

Analiz edilen Avrasya ekonomilerine ait DYY ve GSYİH ilişkisini gösteren korelasyon ve regresyon analizi sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: DYY & GSYİH Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçları

	R2	Sabit		DYY	
		Beta	Sig.	Beta	Sig.
Azerbaycan	.177	16055.110	.001	-3.433	.118
Kazakistan	.930	13389.813	.004	7.881	.000
Kırgızistan	.479	1426.177	.002	10.621	.004
Tacikistan	.189	1520.319	.001	3.364	.105
Türkiye	.767	253002.071	.000	20.069	.000
Türkmenistan	.916	2146.068	.002	12.640	.000
Özbekistan	.804	10926.753	.000	22.269	.000
GeçişEkonomileri	.964	371286.692	.000	17.018	.000

Avrasya ekonomilerinin DYY ile GSYİH’lerine ilişkin korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, Azerbaycan ve Tacikistan haricinde bütün ekonomilerde pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğunu görmekteyiz. Bir başka deyişle, bu ekonomilere yapılan DYY’ler söz konusu ekonomilerin büyümesine olumlu yönde etki etmiştir.

Korelasyon analizi sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise, Kazakistan, Türkmenistan ve geçiş ekonomilerinde çok yüksek, öte yandan Türkiye ve Özbekistan’da ise yüksek seviyeli bir korelasyon bulunmaktadır. Bu bulgu önceden yapılmış çalışmaları destekler niteliktedir.

5. SONUÇ

Hiç şüphesiz ki doğrudan yabancı sermaye yatırımları küreselleşen dünya için çok önemlidir ve gün geçtikçe önemi daha da artacaktır. Yeni Dünya düzeni içerisinde ekonomilerin ihtiyacı sadece üretmek ve büyümek değil, aynı zamanda daha çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekerek daha çok üretmek ve büyümektir. Yabancı yatırımcılar, yatırım kararını almadan önce hukuki düzenlemeler, teknolojik altyapı ve işgücü miktarı/niteliği başta olmak üzere birçok farklı unsuru değerlendirme altına alırlar. Günümüzde ülkeler arası DYY çekme yarışı, genellikle bu unsurlar üzerinden devam etmektedir. Tüm gelişmiş, gelişmekte veya geçiş ekonomileri, kendilerini bu konuda daha cazip kılmak ve yabancı yatırımcılara büyük avantajlar yaratmak için çabalamaktadırlar. Geçiş ekonomilerinin en büyük avantajı ise, görece daha ucuz işgücüne sahip olmalarıdır. Basitleştirmek gerekirse, gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkede işgücü daha kalifiye olacağından, üretim maliyetleri artacak ve DYY’yi olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca, bu ülkelerdeki işçilere yönelik sosyal hakların daha katı kurallarla uygulanması da DYY’ni olumsuz olarak etkileyen bir diğer faktördür. Bu ve bunun gibi nedenlerle yabancı yatırımcılar geçiş ekonomilerine yönelmektedirler ve her geçen gün bu ekonomiler daha fazla DYY çekebilmektedirler. Geçiş ekonomilerine yönelmiş olan bu DYY pastasından pay almak isteyen birçok ülke rekabet içerisine girmiştir. Avrasya ekonomilerinden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan bunlardan sadece birkaç tanesidir. DYY ile GSYİH arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere gerçekleştirilen analizler sonucunda; Kazakistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan’a yapılan DYY’nin GSYİH’ı pozitif yönlü ve güçlü olarak etkilediği görülmüştür. Bu bulgular, hem ekonomik büyümenin DYY’na

olan bağımlılığını hem de DYY'nın ekonomik büyüme açısından önemini ifade etmektedir.

Özetle, yapılan çalışma sonuçları literatürde yer alan önceki çalışmaları destekler niteliktedir. DYY bütün ekonomiler için önemlidir fakat geçiş ekonomileri açısından görece daha büyük bir önem arz etmektedir. Bu ekonomiler daha yüksek gelişmişlik seviyelerine ulaşabilmek için, DYY'na diğer ülkelerden daha fazla bir ihtiyaç duymaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Ağayev, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eşümleşme ve Panel Nedensellik Analizleri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 159-184.
- Borensztein, E., Gregorio, J., & Lee, J.-W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? . *Journal of International Economics*, 45, 115-135.
- Djankov, S., & Hoekman, B. (2000). *Foreign Investment and Productivity Growth in Czech Enterprises*. World Bank.
- DPT. (2000). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT.
- Feenstra, R. C., & Hanson, G. H. (1997). Foreign direct investment and relative wages: Evidence from Mexico's maquiladoras. *Journal of International Economics*, 42, 371-393.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (5 b.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karluk, R. (2001). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*. 7 20, 2011 tarihinde TCMB: www.tcmb.gov.tr adresinden alındı
- Markusen, J. R., & Venables, A. J. (1999). Foreign direct investment as a catalyst for industrial development. *European Economic Review*, 43, 335-356.
- Mucuk, M., & Demirsel, M. T. (2009). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Performans. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 365-373.
- OECD. (1999). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. 07 20, 2011 tarihinde OECD: www.oecd.org adresinden alındı
- Oksay, S. (1998, Ocak). Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi. *Dış Ticaret Dergisi*.
- Ramirez, M. (2006). Is foreign direct investment beneficial for Mexico? An empirical analysis, 1960-2001. *World Development Journal*, 34 (5), 802-817.
- Razin, A. (2003). *FDI Contribution to Capital Flows and Investment in Capacity*. Hong Kong: Hong Kong Institute for Monetary Research.
- UNCTAD. (1999). *World Investment Report 1999*. New York: UNCTAD.

- Vu, T., & Noy, I. (2008). Sectoral Analysis of Foreign Investment and Growth In the Developed Countries. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 19 (2), 402-413.
- Yang, J. (2002). *Direct and Financial Foreign Investment: How do they differ in the benefits to the developing countries*. Washington: The George Washington University .
- Yao, S., & Wei, K. (2006). *Economic Growth in the Presence of FDI: The Perspective of Newly Industrialising Economies*. Nottingham: The University of Nottingham.

A Comparison of Foreign Direct Investments in Eurasian Countries to World Trend in the Period of 1995-2011

Hayri TUZLA

Okan University

Faculty of Economics and Administrative
Sciences, İstanbul, Turkey

hayri.tuzla@okan.edu.tr

Suat TEKER

Işık University

Faculty of Economics and Administrative
Sciences, İstanbul, Turkey

suat.teker@isikun.edu.tr

Extensive Summary

Introduction

With the help of technological innovation, the decrease in the costs of transportation and transfer of money, and ease of communication helped to collapse foreign trade barriers. The world which rapidly globalizes and where the boundaries diminish day by day, the foreign direct investments affect many diverse macroeconomic variables, specifically economic growth and unemployment. Most current studies support that there exists a strong causality relationship between foreign direct investments and economic growth. On the other hand, there exists a weaker positive causality relationship between economic growth and foreign direct investments. Moreover, it is an undeniable fact that the economic growth leads to a decline in unemployment. By the collapse of Soviet Union in 1991, Eurasian economies gained their independence which let them enter a stage of fast globalization. As a natural consequence of this process, foreign direct investments into these economies have sharply increased year by year. This study aims to compare the foreign direct investment trends of six transition Eurasian countries (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan) and Turkey in the period of 1995 and 2011. The results are compared to both the world foreign direct investment trend and the other Central Asian countries.

Literature Summary

Briefly, the most current studies support that there exists a strong causality relationship between foreign direct investments and economic growth. On the other hand, there exists a weaker positive causality relationship between economic growth and foreign direct investments. Moreover, it is an undeniable fact that the economic growth leads to a decline in unemployment. Of course not everyone is in a consensus regarding to the positive effects of foreign direct investments to the host countries. A criticized aspect of foreign direct investments is its probable negative effects on local initiatives. In such cases, foreign direct investments increase competition in product and input markets, and as a result local businesses may be adversely affected. In another point of view, by causing an increase in the demand for intermediate goods, foreign direct investments may decrease the cost of production in all sectors, and consequently increase the profitability.

Data Analysis

This study examines the foreign direct investments to six transition Eurasian economies; namely, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan, and Turkey between the years 1995 and 2011. Furthermore, the study compares the aforesaid economies to each other and presents the empirical results. Within the scope of the study these countries are classified according to their level of development. By the rankings reported by United Nations, 20 countries in the world are defined as transition economies. These 20 economies include 6 Eurasian economies all of which are subject to this study. Turkey, however, is stated among the developing countries in this ranking. The reason for including Turkey in this study is its cultural and economic proximity to aforesaid Eurasian economies. This economic and cultural proximity encouraged many Turkish entrepreneurs to invest in Eurasian economies. By this point of view, analyzing the interaction between these economies and Turkey is thought to be meaningful. For all of the economies subject to this study, FDI flows and stocks, FDI flows and stocks per capita, the ratio between FDI flows and stocks and GDPs, and GDP data for the period of 1995-2011 are collected from UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) database. Further, the data are analyzed using the IBM-SPSS software package.

Conclusion

The greatest advantage of transition economies for foreign direct investments is the cheap labor force. Simply, the labor cost in both developed and developed countries are higher, hence this causes a higher cost of production and expected to affect foreign direct investments negatively. In addition, the labor rights are strictly applied in the developed and most developing countries. This is another drawback for foreign direct investments. Therefore, transition economies have looked very attractive for foreign investors in recent years. This may explained the fast accumulation of foreign capital in these transition economies. The results of the study support previous studies in the literature. Foreign direct investments are crucial for all economies but foreign direct investments are critical in the developments of transition economies.